

Rezumatul tezei de doctorat

Perspective asupra securitizării regiunii arctice

Burcea Iohana-Georgia

Lucrarea de doctorat intitulată: *Perspective asupra securitizării regiunii arctice* analizează procesele de securitizare apărute în regiunea arctică, pe fondul schimbărilor profunde cu care regiunea se confruntă. Fenomenul încălzirii globale și-a făcut simțită prezența și în Marele Nord, estimările arătând că regiunea se încălzește de patru ori mai mult decât restul planetei (Rantanen et. al, 2022). Încălzirea rapidă cauzează topirea accelerată a gheții și a permafrostului, ceea ce deschide zone inaccesibile anterior pentru extinderea unor activități economice. O serie de oportunități au apărut, astfel, la nivel regional, precum explorarea și exploatarea resurselor bogate de petrol și gaze naturale, emergența unor noi rute de transport comercial, cu potențialul de a scurta durata petrecută prin itinerariile tradiționale și rezerve bogate de pește. Astfel, regiunea se transformă dintr-o zonă relativ izolată într-o frontieră strategică de interes global.

Accesibilitatea nou descoperită a Arcticii a atras actorii regionali, precum și actori din afara Arcticii, China fiind actorul extern regiunii care și-a manifestat cel mai mult interesul vizavi de regiune. Cu toate acestea, schimbările profunde prin care Arctica trece a condus atât la oportunități, cât și la provocări: în timp ce potențialul de exploatare a resurselor și scurtarea rutelor maritime oferă beneficii economice, acesta aduce, de asemenea, degradarea mediului, creșterea prezenței militare și intensificarea tensiunilor geopolitice. Totodată, chiar și în lipsa acestui interes tot mai crescut, regiunea se confruntă cu efectele severe ale încălzirii globale care afectează mediul deja fragil.

Prin prisma provocărilor permanente cu care regiunea se confruntă, folosirea termenului de securitate a început să fie tot mai răspândită în discursul public, documente normative, precum și în strategiile arctice ale statelor din regiune, termenul fiind asociat unei varietăți de problematici. Vorbim despre o serie de riscuri și provocări pe mai multe paliere care au fost introduse în sfera securității și au fost discutate în strânsă legătură cu securitatea națională a statelor litorale. Câteva dintre acestea sunt securitatea mediului, securitatea economică sau cea socială. Prin asocierea conceptului de securitate unor problematici care altfel se situau în afara accepțiunii tradiționale a termenului, s-a reușit crearea unei “*stări de*

urgență” în vederea soluționării problemei în cauză, precum și pentru a atrage o atenție mai mare din partea publicului asupra acesteia.

Școala de la Copenhaga a venit cu propunerea de a extinde agenda de securitate astfel încât să includă și aspecte din afara domeniului militar, transformând astfel elementele non-militare în potențiale amenințări la adresa securității (Buzan et. al. 1998, 1-5, Wæver 1995). Securitizarea este descrisă ca un „*act de vorbire*” prin care actorii influenți, cum ar fi liderii politici și factorii de decizie, califică anumite probleme drept amenințări existențiale la adresa securității naționale sau regionale.

Principalul obiectiv al lucrării este de a analiza modul în care actorii implicați în regiune securitizează anumite problematici existente la nivel regional sau teme de interes.

Teoria securitizării, așa cum a fost definită de Școala de la Copenhaga, servește drept bază teoretică pentru această lucrare, luând în considerare și criticile aduse teoriei. Prin urmare, în studiul securitizării regiunii arctice, am luat în considerare și punctul de vedere al lui Balzacq (2005) cu privire la importanța circumstanțelor în care are loc securitizarea, în funcție de profilul psihocultural al publicului, de puterea pe care publicul o are și de puterea actorului securizant. Prin urmare, pentru fiecare caz analizat, mi-am concentrat atenția nu numai pe identificarea actelor de vorbire și a acceptării sau respingerii venite din partea audienței, ci și pe contextul în care se întâmplă securitizarea. Așadar, am analizat contextul politic în care a avut loc securitizarea, poziția actorului securizant în ceea ce privește autoritatea și capacitatea sa de a influența, precum și modul în care acesta abordează problema discutată. Dincolo de actul de vorbire de bază și validarea venită din partea audienței, actul de securitizare completează procesul prin adoptarea fie a unor măsuri extraordinare, fie a unor alte tipuri de acțiuni de către actorul securizant (Balzacq 2011). Prin urmare, am analizat consecințele securitizării și măsurile politice luate ca urmare a acesteia.

Ținând cont de complexitatea și diversitatea problematicilor existente în regiune, am considerat necesară restrângerea acestora, astfel încât să pot oferi o imagine mai clară asupra procesului de securitizare. În acest sens, am identificat trei teme principale care domină narativele la nivel regional, din acestea existând ramificații către alte subteme de interes. Cele trei teme identificate sunt:

- 1) schimbările de mediu și climatice,
- 2) resursele naturale și energia,

- 3) întoarcerea jocului de mare putere în Arctica.

Pentru fiecare dintre aceste teme am ales câte un actor securizant care s-a făcut remarcat pe planul respectiv, după cum urmează:

- 1) pentru schimbările de mediu și climatice- Uniunea Europeană
- 2) pentru resursele naturale și energia- Norvegia
- 3) pentru întoarcerea jocului de mare putere în Arctica- Statele Unite ale Americii

Un al doilea obiectiv derivat din cel principal este de a determina care sunt efectele securitizării problematicilor regionale pe plan global. Interesul tot mai crescut al actorilor externi cu privire la regiunea arctică coincide cu folosirea tot mai frecventă a limbajului de securitate, ceea ce a adus regiunea pe agenda de zi în afacerile internaționale. Acest lucru reiese și din faptul că Arctica este tot mai des menționată ca fiind un bun comun. Documentul strategic privind Marele Nord publicat de China în 2018 face o astfel de referire, justificând astfel implicarea Chinei în afacerile regionale (Consiliul de Stat, Republica Populară Chineză, 2018). De asemenea, o declarație a Federicai Mogherini, din 2017, atunci când ocupa funcția de Înalt Reprezentant al Uniunii Europene pentru Afaceri Externe și Politică de Securitate, menționa: *"nu mai este o frontieră, ci o poartă de acces pentru Europa și o răscruce între continente. Este un bun comun și avem o responsabilitate comună de a o păstra - pentru oamenii săi și pentru lume"* (Mogherini 2017).

Totodată, relevantă pentru această cercetare am găsit și teoria complexului regional de securitate, care spune că un complex regional de securitate este determinat de relațiile dintre actorii aflați în aceeași regiune geografică și de interacțiunile de securitate dintre acestea. Regiunea arctică a fost încadrată sub acest concept în urma analizei făcute, prin care am verificat îndeplinirea celor patru variabile și anume (1) granițe sau delimitarea geografică (2) structura anarhică (3) polaritate și (4) construcția socială (Buzan și Wæver 2003, 45). Pentru ca încadrarea să fie una completă, am făcut referire și la mișcările de securizare și desecurizare din regiune și interacțiunea dintre acestea.

Cercetarea are abordare calitativă, concentrată pe analiza de conținut a referențialului documentar relevant pentru spațiul arctic. Astfel, strategiile arctice ale actorilor regionali, cât ale celor externi, strategiile de apărare națională, precum și tratatele relevante pentru această temă reprezintă baza documentară pentru această lucrare. Totodată, am făcut referire și la actele de vorbire incluse în discursurile și declarațiile ce au venit de-a lungul timpului din

partea decidenților și oficialilor, în cadrul cărora diferite teme au fost introduse în sfera securității. Perioada de timp vizată de această cercetare este 2007-2021, intervalul ales fiind atât de mare deoarece securitizările pe care cei trei actori le fac sunt concentrate pe perioade de timp diferite. Astfel, alegerea unui interval mai mare de timp, permite includerea perioadelor diferite în care securitizările au fost folosite, pentru toți cei trei actori.

Cercetarea este ghidată de patru întrebări-cheie menite să ajute la înțelegerea dinamicilor securitizării în regiunea arctică:

1. Cum utilizează Uniunea Europeană, Norvegia și Statele Unite ale Americii limbajul de securitate?
2. Care este contextul în care are loc securitizarea?
3. De ce folosesc actorii din regiune securitizarea?
4. Care sunt efectele globale ale folosirii crescânde a limbajului de securitate în discursul arctic?

De-a lungul timpului, Uniunea Europeană (UE) și-a conturat o imagine de lider la nivel internațional în ceea ce privește schimbările climatice și de mediu, asumându-și o serie de obiective ambițioase pe acest plan. Politica UE privind Arctica subliniază importanța regiunii pentru stabilitatea climatică globală și solicită cooperarea internațională pentru atenuarea impactului schimbărilor climatice asupra mediului. Narațiunea UE poziționează adesea Arctica drept un barometru al situației climatice globale, schimbările din regiune servind drept avertismente timpurii pentru restul lumii. Implicarea Uniunii în securitizarea mediului arctic este, de asemenea, motivată de proximitatea sa geografică față de regiune, deoarece impactul încălzirii Arcticii - cum ar fi creșterea nivelului mării și condițiile meteorologice extreme - afectează direct teritoriile europene. UE promovează o viziune a dezvoltării durabile a Arcticii care echilibrează protecția mediului cu oportunitățile economice, pledând pentru standarde de mediu stricte și o mai mare supraveghere internațională a activităților din Arctica. Această abordare reflectă o tendință mai largă a Uniunii Europene de a securitiza schimbările climatice și de mediu, la nivel mondial. Uităndu-mă la motivele care stau la baza securitizării pe care UE o face în Arctica am concluzionat că acest lucru se petrece în primul rând pentru a sublinia stringența schimbărilor climatice și de mediu, amenințarea pe care acestea o reprezintă pentru spațiul arctic și, în

consecință, nevoia de a acționa cât mai rapid și cât mai eficient pentru mitigarea acestora și pentru construirea unor mecanisme de adaptare. Un al doilea motiv este acela că, prin această securitizare, având conturată o poziție de lider în domeniu, Uniunii îi este permis accesul în problematicile regionale și la masa negocierilor. Acest lucru este cu atât mai important cu cât legitimitatea UE în regiune a fost pusă de mai multe ori sub semnul întrebării și în contextul în care Uniunea are, la rândul său, interese importante în regiune, din perspectiva resurselor naturale, a rutelor de transport emergente și a schimbării dinamicii de securitate din regiune.

În ceea ce privește Norvegia, aceasta joacă un rol esențial în securitizarea resurselor energetice din Arctica, în timp ce economia țării este puternic dependentă de exploatarea resurselor naturale. Începând cu anii 2000, discuțiile privitoare la sectorul energetic încep să fie purtate în termeni de securitate, sub mai multe forme, fapt ce se observă în mai multe declarații și documente oficiale. Lucrarea a relevat că introducerea energiei în sfera securității are mai multe dimensiuni în cazul Norvegiei, care au variat de-a lungul timpului în funcție de contextul politic internațional. În primă fază, limbajul de securitate este folosit pentru a sublinia importanța acestui sector în politica Norvegiei pentru Marele Nord și rolul strategic de exportator al Norvegiei. Documentele și declarațiile analizate din primii ani ai mileniului, pun accent și pe responsabilitatea Norvegiei în gestionarea acestor resurse, precum și pe eventualitatea unei creșteri a cererii la nivel global, care ar putea pune presiune asupra statului. De asemenea, se discută despre importanța acestor resurse și astfel, despre riscurile emergente în eventualitatea unor întreruperi. O a treia perspectivă în legătură cu introducerea energiei în sfera securității este legată de necesitățile energetice ale Europei și capacitatea Norvegiei de a răspunde în fața acestora. Practic, ideea de securitate energetică, în acest caz, este folosită pentru spațiul european, cu accent pe rolul Norvegiei în consolidarea acesteia pentru Europa. În cele din urmă, ultima perspectivă este aceea a securității energetice prin prisma infrastructurii. Eventuale accidente sau defectări apărute la infrastructura energetică pot duce la întreruperi, punând în pericol securitatea energetică a Norvegiei.

Cea de-a treia temă supusă discuției este aceea a întoarcerii jocului de mare putere în Arctica. Transformarea Arcticii într-o regiune de importanță strategică a coincis cu o recrudescență a concurenței dintre marile puteri, Rusia, Statele Unite și China. Teza explorează modul în care aceste puteri își reafirmă influența în Arctica, adesea prin mijloace militare, și modul în care această concurență remodelează peisajul de securitate al regiunii.

Rusia a fost deosebit de activă în ceea ce privește extinderea prezenței sale în Arctica, redeschizând baze militare din perioada sovietică, desfășurând armament avansat și efectuând

exerciții militare la scară largă în apropierea punctelor strategice ale regiunii. Plantarea simbolică a unui steag rusesc pe fundul mării, sub Polul Nord, în 2007, a marcat un punct de cotitură, semnalând intenția Rusiei de a-și afirma suveranitatea asupra unor mari porțiuni din Arctica. Asertivitatea Rusiei în regiune a fost prezentată ca fiind necesară pentru protejarea intereselor sale economice și pentru protejarea frontierelor sale arctice, stârnind, de asemenea, îngrijorări în rândul altor membri ai Arcticii și ai NATO cu privire la potențialul de conflict. La rândul său, China, deși nu este un stat arctic, s-a declarat o putere „aproape arctică” și și-a sporit constant prezența în regiune. Politica arctică a Chinei, prezentată în 2018, pune accentul pe cercetarea științifică, explorarea resurselor și dezvoltarea rutelor de transport maritim, ca parte a inițiativei Belt and Road. În timp ce China prezintă aceste activități ca fiind pașnice și cooperative, puterile occidentale le privesc adesea cu suspiciune, temându-se că influența în creștere a Beijingului ar putea perturba echilibrul geopolitic delicat din Arctica. Parteneriatul său cu Federația Rusă, în regiune, sporește și mai mult aceste temeri.

Astfel, Statele Unite consideră activitățile Rusiei și ale Chinei în Arctica drept provocări directe la adresa intereselor lor strategice. Statele Unite au reacționat prin creșterea prezenței militare în regiune, actualizându-și strategia arctică pentru a pune accentul pe apărarea națională și desfășurând operațiuni de libertate a navigației pentru a contracara pretențiile teritoriale ale Rusiei. În contextul creșterii activității celor două state în regiune, dinamicile regionale au început să fie tot mai des văzute prin perspectiva securității de către SUA. Astfel, mai multe documente, strategii și declarații venite din partea americană descriu activitatea celor două state ca fiind o amenințare la adresa securității naționale a SUA. Acest proces de securitzare a determinat, totodată, o prezență și mai accentuată a SUA în regiune, contrastând cu abordarea reticentă imediat după încheierea Războiului Rece.

Lucrarea relevă metodele diferite prin care fiecare dintre cei trei actori securitizează, precum și motivele diferite din spatele acestui proces. Totodată, aceste procese aduc și mai multe schimbări în dinamicile regionale, prin introducerea dimensiunii securității și atrag atenția asupra regiunii. Impactul securitizării regiunii arctice, pe plan internațional, se traduce într-o și mai mare atenție acordată regiunii și într-un interes tot mai crescut vizavi de aceasta. Ceea ce este, de asemenea, important de menționat este faptul că acest interes crescut, aduce atât beneficii, precum dezvoltarea economică a regiunii, dar și provocări, precum exploatarea excesivă a resurselor sau creșterea tensiunilor între state.

Bibliografie

Balzacq, Thierry. 2005. "The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience, and Context." *European Journal of International Relations*, 11:2 (2005), pp. 176, 172.

Balzacq, Thierry. 2011. *Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve*. London & New York: Routledge 2011.

Buzan, Barry, Ole Wæver and Jaap de Wilde. 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. Colorado: Lynne Rienner Publisher.

Buzan, Barry, Ole Wæver. 2003. *Regions and Powers, The Structure of International Security*. Cambridge University Press.

Consiliul de Stat, Republica Populară Chineză. 2018. „China's Arctic Policy.” Accesat la 26 mai 2022.

http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.ht.

Mogherini, Federica. 2017. "Remarks by High Representative/Vice-President Federica Mogherini at the doorstep in the margins of the High-Level Arctic event "A sustainable Arctic – innovative approaches" in Oulu, Finland." *EEAS*.

https://www.eeas.europa.eu/node/28275_en.

Rantanen, M., Karpechko, A.Y., Lipponen, A. et al. 2022. "The Arctic has warmed nearly four times faster than the globe since 1979." *Commun Earth Environ* 3, 168.

<https://doi.org/10.1038/s43247-022-00498-3>.

Wæver, Ole. 1995. "Securitization and desecuritization," In *On Security*, edited by R Lipschutz, New York: Columbia University Press, 46–86.